

na isti način i u turskim bajkama, no s jednom zanimljivom razlikom: pripovjedači se distanciraju od toga fantastičnog odnosa prema vremenu, oni imaju za nj formulu koju iskazuju najčešće ovako: U bajci vrijeme protječe brzo... opet je prošla godina (str. 185).

Srodnosti s našim pripovijetkama osjećaju se znatno. No ne bih se usudila olako ustvrditi gdje su sve u pitanju opće zajedničke karakteristike odnosno motivi koji pripadaju i ostalim evropskim bajkama, a gdje su uže zajedničke crte mediteranske, balkanske, odnosno naše direktno povezane s turskima. Za to bi bila potrebna pažljiva prethodna ispitivanja. Ipak, u pričama poput, npr., one br. 28 prepoznat ćemo bez mnogo napora blisku vezu s našim *Baš—Čelikom* i s bajkom o *Čorzuku* (Nar. pripovijetke. Pet stoljeća hrvatske književnosti, tekst br. 45).

U napomenama uz pripovijetke priopćuju se podaci i komentari o zapisu, o klasifikaciji prema katalogu turskih pripovijedaka Eberharda — Boratava i prema Aarne — Thompsonovu katalogu (mjestimice odviše slobodnoj) te informacija o regionalnoj turskoj rasprostranjenosti pojedinog tipa pripovijetke. Među podacima o regionalnoj rasprostranjenosti spominju se mjestimice i neki jugoslavenski gradovi: Niš (br. 17); Beograd (br. 22); Štip (br. 22); Manastir (br. 35). Ne vidi se, na žalost, odakle potječu ti primjeri; pretpostavljam da su u pitanju pripovijetke zapísane u Turskoj od preseljenikâ iz naših krajeva.

Maja Bošković — Stulli

GERHARD HEILFURTH unter Mitarbeit von INA — MARIA GREVERUS, BERGBAU UND BERGMANN IN DER DEUTSCHSPRACHIGEN SAGENÜBERLIEFERUNG MITTELEUROPAS Band I — Quellen Veröffentlichungen des Instituts für mitteleuropäische Volksforschung an der Philipps — Universität Marburg, Bd. 1, N. G. Elwert Verlag, Marburg 1967, 1292 str.

Ova zamašna knjiga o rudarskim narodnim predajama u njemačkoj jezičnoj tradiciji; srednje Evrope obrazac je jedne tematski obrađene specijalne skupne narodnih predaja.

Rudarske su predaje privlačan ogranak usmenih tradicija. Vezane su uz jednu osobitu i veoma staru profesiju, koja podjednako zahvaća tradicionalnu konzervativnost sličnu onoj seljačkoj, kao i izrazite osobine najamničke radničke profesije u svim njezinim mijenama od polufeudalnih do modernih proleterskih oznaka; po prirodi tog posla duboko pod zemljom, u mraku, u trajnoj ugroženosti od opasnih nepoznatih sila, zaviseći u prošlosti od slučajnih sretnih nalaza ili mukotrpnih promašenih traganja, u tom životu neobičnom i potpuno različnom od života ostalih ljudi što se kreću vani na dnevnome svjetlu — u tom su spletu rudarske predaje razvile bogatu igru mašte, obuhvativši uzajamno nrepletenu stravičnu numinoznu tematiku kao i onu koja je odjek socijalnih i klasnih odnosa.

U svojoj opsežnoj uvodnoj studiji Heilfurth je stavio osnovno težište na numinoznu komponentu ne samo u rudarskim predajama nego i u životu rudara — što je više — manje tačno kada je riječ o predajama (koje su već po svojoj naravi i inače sklone numinoznoj tematici), no jednostrano je u primjeni na osnovni život rudara („Ovaj kvalitet izvanrednoga, kojim se odlikuje radni svijet rudara, jedan je od uzroka koji vezuje rudare uz njihovo zvanje, usprkos svih tegoba i opasnosti. Jer uza sav tehnički napredak . . . , ostala je opasnost, ostalo je ono tajanstveno, neočekivano i neprotumačivo kao težišni faktor rudarskoga rada”, str. 48).

Uvodna studija iscrpno prikazuje historijat bilježenja rudarskih predaja, počevši od Agricole u 16. st. i njegovih suvremenika Luthera, Münstera, Olaus Mag-nusa, Paracelsusa, Mathesiusa, preko autora slijedećih stoljeća, u čijim se tekstovima, kao i u onima njihovih prethodnika, svjedočanstva o pučkim vjerovanjima prepleću s teološkim interpretacijama, pa sve do zapisa iz naših dana.

Analiziraju se i osnovna obilježja rudarskih predaja: njihovi dodiri sa srodnim predajama o zakopanom blagu, patuljcima, vragu, sablastima, Rûbezahlu; prikazuju se legendarne religiozne tradicije; opsežno se analizira rudnički demon, poznat u pučkoj tradiciji kao „Bergmännlein” u njegova dva aspekta: kao pomoćnik i kao demonski protivnik rudara; razmatraju se regionalne razlike u rudar-



skim predajama, te na kraju njihovo prelaženje u pedagoški — moralističke i ironički — humoristične oblike i u oblike igre.

Najopsežniji i najznačajniji dio knjige predstavljaju tekstovi rudarskih predaja. Objavljuje se 1210 tekstova (uz velik broj citiranih varijanata). Tekstovi su raspoređeni tematski, i to tako da ujedno čine i tematski katalog rudarskih predaja. Osnovne tematske skupine su ove: A. Otkrivanje i osnivanje rudnika; B. Prikaze u rudniku; C. Duhovi rudnika pomažu rudarima; D. Opomene i predskazivanja; E. Čudesno spasenje; F. Kazne za ogrešenje o pravila vladanja; G. Bogohulni prekršaji i oprostaj; H. Propast rudnika i njezin uzroci; J. Napušteni rudnik kao tajanstveno mjesto; K. „Venecijanci” — tajanstveni kopači i pronalazači rudače; L. Bogatstvo brda i voda; M. Nedostupno rudno blago. Sljede uzorno izrađeni bogati registri: registar motiva (na 126 strana), registar likova i osoba, topografski registar, registar imena rudnika, registar rudarskog vokabulara, popis literature (na 55 strana) i popis ilustracija.

Kako se vidi iz naslova, knjiga obuhvaća tradicije njemačkoga jezičnog područja. Na str. 63, rečeno je da su u knjigu „uključene samo one predaje o rudarstvu i rudarima koje se prenose na njemačkom jeziku”. Mislim da ova tvrdnja nije posve precizna. Tačno je, naime, da je knjiga obuhvatila samo one primjere koji su objavljeni na njemačkom jeziku, ali među njima ima i takvih što su ih zapisivači nedvojbeno čuli u sredini u kojoj ljudi govore drugim jezicima. To se odnosi, među ostalim, na Valvasorove primjere iz Norveške, pa na njegove slovenske primjere iz Idrije, na Mallyjeve slovenske primjere iz Idrije i iz Labinja u Furlaniji, na niz poljskih (šleskih) primjera o skarbniku itd. (Bez obzira na poljsko ime *skarbnik*, neke predaje o njemu mogli su preuzeti i njemački kazivači, ali je očito da je dio donesenih primjera bio neposrednoga poljskog porijekla, kao npr. oni u kojima akteri imaju poljska imena Rypka, Piernika i dr.). Mislim da ova zamjerka ima principijelnu i metodološku važnost i odnosi se i na druge primjere nedovoljne brižljivosti prema etničko—jezičnoj pripadnosti folklornih tekstova.

Na kraju, imajući pred sobom ovo dragocjeno djelo o njemačkim rudarskim predajama, ne možemo ne požaliti što je istraživanje tih tradicija u našoj zemlji tako jako zanemareno, premda je rudarstvo bilo u nas razvijeno već u srednjem vijeku. Da spomenem, ipak, neke sporadične bibliografske navode koji bi mogli biti od koristi budućem istraživaču rudarskih predaja u Jugoslaviji: M. S. Filipović, *Das Erbe der mittelalterlichen sächsischen Bergleute in den südslawischen Ländern, Südost* — *Forschungen* 22, 1963 (spominje se i u knjizi Heilfurtha — Greverusove); M. Bošković — Stulli, *Istarske narodne priče*, Zagreb 1959, tekstovi br. 121 i 122 i napomena na str. 210 — 211, u kojoj je navedena daljnja literatura; osim te literature spominjemo još: Bošković — Stulli, *rkp. INU* 342, tekstovi br. 18 i 19 (duh zemaljski u Siveriću); tekst br. 56 u ovom zborniku (u mojoj radnji *Narodne pripovjetke i predaje Sinjske krajine*).

Maja Bošković — Stulli

LEOPOLD KRETZENBACHER, TEUFELSBÜNDNER UND FAUSTGESTALTEN IM ABENDLANDE. Mit 21 Zeichnungen und 11 Abbildungen auf Kunstdrucktafeln. Buchreihe des Landesmuseums für Kärnten, XXIII. Band. Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, Klagenfurt 1968, 188 str.

Ova lijepo opremljena i zanimljivo pisana knjiga podjednako može privući čitaoce koji se zanimaju za folklor, za kulturnu ili za književnu povijest. Od daleke antike preko srednjovjekovnih legendâ, mirakulâ, pučkih knjižica, balada, sve do sajamskih predstava redaju se prikazi ljudi — prokletnikâ i izopćenikâ — koji su sklopili ugovor s vragom, Nisu to sve faustovske ličnosti (faustovske u onom smislu kako Fausta prikazuju pučke knjige), ali su se svi na ovaj ili onaj način svezali s vragom. Autor nam priča starokršćansku legendu o čarobnjaku Ciprijanu i djevici Justini; pa Lukijanovu satiru o mladiću Glauku kome je čarobnjak pribavio žudenu ženu; o robu Rimljanina Proterija koji se odrekao Krista i podložio vragu da bi dobio kćer svoga gospodara; o svećeniku